

ISTEN FAKULÓ SZEME

N É M E T H I S T V Á N

Reggeli készülődés. Apámnak, kedve ellenére, valamiért le kell men-
nie a faluba. Anyám megkérdi tőle:

- Melyik ruhádat készítem ki?
- Tán azt a sitíttkiket – válaszolja apám.

Anyám kezében egy pillanatra megáll a munka. Végigméri, ezzel a
tekintetével nem először, apámat.

- Te „sitítkik”, te!

Mi minden benne volt ebben a rövid mondatban! S mi minden szik-
rázódott ki belőle. Mindenekelőtt édesanyám hiábavaló küzdelmének
keserősége, amiért képtelen a hites urát, ilyen szituációkban a „Csülkös
Jánost”, kissé „moderálni”, finomítani, csupán annyira, hogy a „sitítkik”
helyett használja ő is a „sötétkéket”. Nem ment! Nem azért nem ment,
mert apám olyannyira fafejű volt, hogy még csak föl se tudta fogni anyám
„nemes” szándékát, s nem is azért, mert apám dacból, csökönyösségből,
csakazértisből „sitítkikezett”; egyszerűen arról volt szó, hogy ő képtelen
volt „úrhatnámkodni”. Mert úrhatnámságnak, affektálásnak, önmaga
megtagadásának tartotta, ha idegenek előtt, de különösen otthon az
övéi között egy más nyelven szólal meg, mint amelyet gyerekkorától
fogva megszokott. Vagyis hogy a *kinyér* helyett kenyeret, a *píz* helyett
pénzt, a *kik* helyett pedig kéket vesz a szájára. Pedig sokszor elegendő
ennyi is ahhoz, hogy az élettársak ne csiszolódjanak elvárható módon
egymáshoz. De mért erőszakoskodott annyira édesanyám, amikor apám
nem kívánta meg a párjától, hogy ő is „sitítkikezzék”? Mert szenvedé-
lyesen, a sírva fakadásig izzott benne a felemelkedés vágya, azaz a
szegénységből, a nincstelenségből való kilábalás vágya. Úgy gondolhatta
szegény, hogy ehhez első lépcsőfoknak elegendő, ha a férje darabosságát

köszörülgeti. Ugyanakkor mi sem állt tőle távolabb, mint az úrhatnám-ság, az affektálás. Bizony, „píz”-ezett ő is, és „kinyer”-ezett, mint a legtöbb hegyesi, de a rusnya „sitítkík”-ezés a saját ura szájából már sok volt számára.

*

Most, hogy a fenti sorokat papírra vetettem, meglepődve kértem magamtól: apámnak volt-e egyáltalán sötétkék öltönye? Ha volt is, nem emlékszem rá. De inkább nem volt, mint igen. Mert bizony nem dagadt a szekrényünk az öltönyeitől. Feltehetően ünneplő ruhája azért mégis lehetett. Meg egy kopottabb, az „ideodás”: amit hétköznap akkor vett fel, ha valami dolga akadt a faluban, vagy ha lement a piacra. És hát végül volt az otthoni ruhája, ami már nem is volt annak nevezhető: a folt hátán folt gúnya. (Ezek a gúnyák a foltoktól néha már oly nehezek voltak, mint a sár.)

Szegények voltunk tehát, nincstelének; még a fejünk felett a fedél se volt a miénk. És egy barázda földünk sem a széles hegyesi határban. (Mondogatták is istápolóim kezdő koromban: jó volna már, ha témát váltanál, mindig a szegénységhez térsz vissza. „Mindig az a jaj, milyen szegények voltunk!” Hidd el, nem hatódik meg már ettől a mai olvasó. És unja is már a sok szegénységet. Arról nem is beszélve, hogy az esztétika . . . stb.)

Édesanyám ebből a nincstelenségből szeretett volna fölemelkedni. Emiatt örökös harc dúlt közte és a nehezebben mozduló apám között. Ő se békélt meg ugyan a szegénységgel, de az ebből való kivezető utat nem annyira a saját erejében és szorgalmában látta, mint inkább az oroszokban; majd ha jönnek, és azok tesznek igazságot! (Várta is őket nyugodtan, kitartó türelemmel.)

Volt-e tehát apámnak sötétkék öltönye? Kék szeme volt, de az nem volt sötétkék, inkább olyan, mint a már-már fehéren izzó nyári ég. Különben a szeme ritkán izzott, ritkán szórt haragos szikrákat, csak akkor, ha többet ivott a kelleténél. Olyankor ő maga is fölháborodott azon, hogy semmink sincsen, még húsrá való se, ha néha ráéhezne az ember. Egyszer, ilyen állapotban, meg is ragadta a krumplipaprikásos tálat, és kivágta az udvarra.

Egy másik alkalommal meg csaknem félholtra verte e sorok íróját, aki akkor még zsenge gyermek voltam, s nem sejtette rólam senki, hogy egykor üstökös-ként ragyogom be szülőföldünk roskatag égét. Ha anyám ki nem ragad a kezéből, ezek a sorok soha meg nem születnek. De még

így is annyira elnászpágot egy hirtelen keze ügyébe került bodzafa bottal, hogy magam is megrémültem: mi történt egyszerre apámmal, aki eddig nemcsak hogy nekem, de a légynek sem ártott?

Aligha csak a lakodalomban elfogyasztott bor dolgozott benne, fejtettem meg évek múltán, amikor már jómagam is megtapasztaltam ilyen-olyan hatását ennek az itálnak. A világ ellen felgyülemlett, de mind ez ideig elfojtott düh tört fel egyszerre belőle. Vagy tört ki rajta, mint a megveszett eb száján a hab. De mert az ellenséges világot mégsem lobbanthatta lángra, hát elővette saját gyermekét. Ez a gyermek alkalmasint maga szolgáltatott közvetlen okot az agyonveretésre. Nem találván ugyanis megszokott rejtekhelyén az ajtó kulcsát, lefeszítette az ablakról a szúnyoghálót, s úgy bújt be a szobába valami roppant fontos dologért. Még ki sem érkeztem mászni, apám máris ott állt a félig letépett szúnyoghálós ablak alatt.

– Gyere ki! – dermedtem meg vészjósló hangjától.

– Nem bírom az ajtót kinyitni.

– Gyere ki ott, ahol bemásztál! – dörögte.

Rosszat sejtve dugtam ki a lábamat az ablakon. De épp hogy csak kidugtam, apám a bottal akkorát húzott rá, hogy ijedtemben és fájdalomban visszabuktam a szobába.

– Hallottad mit mondtam? Gyere ki!

Dermedten álltam a szobában, sajtó lábam szárát tapogatva.

Egy darabig csend volt, de ebben a csendben mégis hallani lehetett, hogy apám nem mozdult el az ablak alól, ott áll továbbra is. Végül újra megszólalt, mintegy a föld gyomrából:

– Gyere, meg ne várd, hogy én menjek be érted, mert akkor! . . .

Egész testemben reszketve újra fölkapaszkodtam az ablakba, kidugtam a lábamat, elkészülve az újabb szörnyű botütésre. De ez most elmaradt. Ehelyett apám fölnyúlt értem, s karomnál fogva kirántott az ablakon. S abban a pillanatban, ahogy a földre huppantam, nekem esett. Soha nem hallott szitkok közepette csakugyan úgy vágott a bottal, mint a répát.

Anyám már az én eget verő üvöltésekre bukott be futtában a kiskapun, s ragadott ki a dühöngő férje kezéből. Rosszat sejtve loholt haza megköttyagosodott ura után a lakodalomból. Különben . . . Különben nem tudni, mi történt volna.

Egy másik alkalommal, amikor meg nagyon is rászolgáltam volna az agyonveretésre, ugyanez az ember, aki fennebb az elfogyasztott bőr által tüzelve s a világ keserűségével betelve „ártalmatlanul” kis híján agyonvert, most csakugyan hajmeresztő „csínytevésemért” nagylelkű, jószágos angyalként emelt fel megsemmisülésem üszkös romjai közül.

Üszkös romokat mondok, de nem a metafora kedvéért. Már belekaptak a lángok a fogason lógó szoknyába, kabátokba, gyapjúmotringokba, s onnan percek alatt átharapóztak volna a szekrényre, a szekrényről a nyoszolyára, épp arra a nyoszolyára, amely alatt rémületemben elrejtőttem, aztán már lángra lobbant volna az egész szoba, a ház, ami annál nagyobb csapás lett volna számunkra, mert nem is a miénk volt, hanem „keresztapáméké”, a Marci Pista bácsiéké.

Ha a „karácsonyi” gyertya gyújtására buzdító cimborám a lángot kapó fogas láttán ki nem rohan a szobából, és oda nem kiáltja fejesztett menekülésében a havat takarítgató apámnak:

– János bácsi, a Pista felgyújtotta a Julis néni szoknyáját!

Mert az volt a szerencse, hogy odakiáltotta. Mégse vesztette el hát teljesen a fejét. Én sokkal inkább, aki az udvar, az utca föllármázása vagy tűzoltás helyett az ágy alá menekültem. Minden porcikámban reszketve.

Apám a kis oldalablakra kapta a tekintetét, ahonnan ha még nem is tódult, de már veszedelmesen szivárgott ki a füst. Rögtön vödör után kapott, fölrántotta a kútból a vizet, s rohant be a szobába. A füsttől már nem lehetett látni, de mert tudta, hol szokott lógni „a Julis néni szoknyája”, rálódította a vödör tartalmát a feltételezett tűzfészekre, a fogasra. Az ablakokat kitarta, s futva sietett újabb vödör vízért. Néhány perc alatt a tüzet sikerült eloltania. A helyiség a mennyezetet megszállt füstben és a szoba földjét elárasztó vízben úszott.

Ekkor nézhetett csak jobban körül, de akit riadt szemével keresett, sehol se volt.

- Itt vagy? – kiáltotta el magát.
- Itt – szólaltam meg síri hangon.
- Hol?
- Az ágy alatt.
- Most már előbújhatsz.

Rögtön a hangjából kiérződött, hogy a gyújtogató nem lesz kétfelé hasítva. Kimásztam hát onnan, ahová az imént nemcsak a lángok elől menekültem. A veréstől ugyanis jobban féltem, mint attól, hogy a lángok martalékává válhatok. Ez utóbbi eshetősége eszembe se jutott.

Pedig a szüleim, különösen apám, nagy ritkán folyamodtak, fordult testi fenytéshez. Apám istenigazából mindössze kétszer vett elő, az egyiket már elmondtam. Édesanyám naponta kiosztott nyakleveleit zokon se vettem. Csak amikor a tollseprő csontos végével koppintott a fejemre. Sokkal többet kikaptam az iskolában, mint odahaza. Körmös, tenyeres, az üstökömnél fogva a kobakom iskolatáblához való verése.

Most viszont „jogosan” elvártam annyit, amennyit szavakban elég gyakran ígérettek: „Lemehetsz, gyerek, a Krivajra, de ha belefulladász, agyonütlek!”

Ez egyszer apám részéről az agyonütetésem be fog következni.

De ahhoz előbb ki kell húzzon az ágy alól.

S lám, magam másztam ki onnan. Óriási megkönnyebbüléssel. Mert már a hangjából megéreztem, hogy nem csap ketté, még csak szíjat se hasít a hátamból.

Gyorsan levetkőztetett, és csillapító szavak kíséretében ágyba bújított. Nem emlékszem már, de valószínűleg már ott az ágyban, nyakig betakarva meséltette el, hogyan is történt a házfelgyújtás.

(Úgy, hogy karácsonyfásdit játszottunk a pajtásommal. Földíszítettük a kisseprőt, s a szóban forgó, azóta a tűz martalékává lett fogas alá állítottuk. Ebből még nem lett volna ugyan semmi galiba, de a „karácsonyfánkon” gyertya is volt, s ezt illet meggyújtani. Aztán az égő gyertya lángja belekapott a fogason lelógó „Julis néni szoknyájába” . . .)

Édesanyám már a felgyújtott ház rémületes hírére futott haza valamelyik szomszédból. Amikor halálsápadtan berontott a szobába, apám épp a kezéből etetett engem, aki még mindig állig betakarva feküdtem az ágyban.

– Még eteted, nemhogy menten ott ütötte volna agyon?! – csapta össze a tenyerét elborzadva attól a látványtól, ami a szobában fogadta. Hazafelé futva már az egész utca a velem együtt gyújtogató cimborám híresztelését visszhangozta. Tudott tehát mindent, még mielőtt hazaért volna. S a házba betoppanva azt kellett látnia, hogy a fő gyújtogatót nemhogy fölnégyelték volna, hanem etetik, mint a galambot.

Édesapám a feleségét, aki fellobbanó haragjában néha „haramiának” titulálta őt, most szelíd szavakkal próbálta lecsillapítani:

– Etetem, mert ijedtében megéhezett. – Majd feléje fordulva csodálkozva mondta: – Nem gondolod tán, hogy szántsándékkal gyújtották magukra a házat? Játszottak . . .

– Gyufával, ugye?!

– Tudod, milyen a gyerek – válaszolta apám úgy, mintha arra, ami történt, több szót pazarolni sem érdemes. Számba tette az utolsó falatot, megrágtam, lenyeltem, majd hamarosan elnyomott az álom. Abban a boldog öntudatlanságban, hogy a történetek ellenére is otthon vagyok; azok között, akik ha fázom, betakarnak, ha éhezem, enni adnak; azok között, akik az „ellenük” elkövetett vétkeiben is megvédenek.

*

(Míg ezeket a sorokat szedem ráncba, körülssompolygom a feleséget, úgy adva fel neki a kérdést, mintha őt vizsgáztatnám, holott az a szégyenletes igazság, hogy magam álltam meg egy pillanatra elbizonytalanodva édesapám máig reám figyelő szeme színének milyenségét illetően. Fönnebb leírtam már ugyan, hogy a szeme olyan volt, mint az izzó nyári ég színe itt a szülőföldünk felett: kifakult kék. De vajon jól emlékszem-e erre emberöltőnyi távolságból? Igen, még erre is! Hát még jelentéktlenebb dolgokra! Az emlékező bizony néha megbotolhat még saját, azaz megélt múltja simának tudott talaján is.

Zavaromat leplezve tehát úgy teszem fel a kérdést, mintha az ő emlékezőképességét vizsgáztatnám:

– Látod-e még néha az apósod szemét?

Rám emeli tekintetét, ez meredezik benne: ehhez meg már megint mi jött?

– Látom – válaszolja aztán. – Még mindig oly tisztán, mintha ma nézne rám.

– Azzal a kék szemével – biztatom, hogy bizonyítsa.

– Igen, olyan volt a szeme kékje, mint a fakó nyári ég.

Igen, olyan volt, mégiscsak jól látom majd harminc év távlatából is, vonulok vissza megnyugtatva magamat a teleírandó papiros fölé.)

*

Ez a fejében olyannyira veszedelmes, felforgató gondolatokat rejtgető ember egy ma született gyermek szelídségével és ártatlanságával szemlélte az őt körülvevő világot. (Kivételt a megbokrosodott pillanatai képeztek; azok, amikor hétvégeken, munkából hazafelé tartva, olykor betért a Fekete Csikóhoz címzett sarki kocsmába. Ahova néha úgy be tudott ülni, hogy sem a kocsmajtóban megjelenő feleségének a könyörgése, sem a fiainak a rimánkodása nem tudta kimozdítani.)

A fejében forgó veszedelmes gondolatok és a szemének szelíd, nyugodtan szemlélődő nézése között nem bújt meg semmi kétszínűség. Ha majd jönnek az oroszok, másképp lesz itt minden. Addig a jelen körülmények között hiába is törekedne az ember arra, amire a felesége naponta noszogatja: mozdulnánk már mi is egy kicsit előre, lám, „másoknak” már saját fedél van a fejük felett, mi életünk végéig házbérben akarunk lakni?

Ami azt illeti, igaza volt édesanyámnak, csakugyan „nem mozdultunk előre”. Apám évről évre felvállalta és elvégezte ugyan a megítélése szerint legfontosabb munkákat: tavasszal a részre felfogott kukoricát kétszer-háromszor megkapálta, ősszel letörte és betakarította: minden évben ugyancsak részarató volt, s minden nyáron elállt a cséplőgéphez. Napszámba azonban – holott napszámos „státusa” volt – némigen járt. Előfordult, hogy telente elment fát, illetve tuskót szedni. És kész. Fennmaradt idejét a méheknek szentelte.

No de ezt a tudós méhész alaposágával és szívósságával csinálta. Járatta a méhésztársaságot, méhésztársáival szervezte a téli méhésztanfolyamot. A kaptárokat, akárcsak a méhész Öregapa, az édesapja, maga készítette. És mindig a legkorszerűbbeket. Ezek a háború előtt természetesen a Tamaskó-féle kaptárak voltak. Apám egyik leghívebb követője, tanítványa volt a tudós méhésznek, Tamaskó Józsefnek.

Közben sokat olvasgatott. Járatta a Szervezett Munkást, a Hidat. (Egy téli délelőttön a kemencepadkán ülve ezt a két verssort vagy bökverset olvasta fel nekem jóízű nevetés közepette, egy kicsit talán saját magára gondolva: „Mi már innen elmegyünk, itt ételmet nem lelünk!” S mutatta a vers illusztrációját is, amint az éhező egerek elhagyják az üres padlást. A vonuló egércsapat élén egy zászlót tartó rágcsláló haladt. Felkérem a kutatókat, üres óráikban nézzenek utána, vajon csakugyan volt-e ilyen versikét és rajzot tartalmazó Híd-szám a harmincas évek dereka táján.)

Ő volt a téli esti bandázások felolvasója, minthogy ezt folyékonyan tudta csinálni a csupa akadozva olvasók között. És bámulatosan szép kézírása volt, elmehetett volna a községházára írnoknak, passzus-, járatlevél-kiállítónak.

Édesanyám szemében mégis ő volt a „műveletlen”. Persze ő ezt a szót életében ki se ejtette a száján, tán nem is tudott létezéséről. Szemében apám volt a „sitítkík” a maga „sötétkék”-jével szemben. Apám csak legintett minderre. Ha jókedve volt, így heccelte anyámat:

– Valahol megvan még a levél, amit a katonasághoz írtál: „Itthon az az újság, hogy hullanak a *tukok*.” Napokig törtem a fejem, míg rájöttem, hogy a tyúkokról van szó.

– Mert olyan öttünkötött vagy – nevetett végül már édesanyám is saját „tukságain”. Szegénynek kinszenvedés volt megírni egy levelet. Könyv se igen fordulhatott meg a kezében. Annál színesebben tudott dolgokat fölleveníteni, előadni. Ha valami történetbe fogott, megnyíltak benne a humor zsilipjei. S oly megelevenítő erővel állította elébünk akár azt a holt követ is, amiben az utcán megbotlott, hogy aztán az már nem is kő volt, hanem a földből kikandikáló, áldozataira váró eleven ördög.

*

Ama „tukos” levél alighanem Ohridba íródott, ahová apámat tartalékos katonának hívták be. Leszerelése után csodálatosan szép, soha nem látott, óriás almákkal tért haza. A tetovói piacon vásárolta őket. Ohrid városról a véleményét egyetlen mondatban foglalta össze: „Az utcára öntik ki a szennyvizet, ott úsztatják le a szarukat is.”

Háború lesz, kezdték suttozni az emberek, jöllehet a háború Európa bizonyos részein már ki is tört.

Hogy hatottak az ilyen hírek egy kilenc-tíz éves gyereke egy olyan környezetben, amelyben akkoriban még a rádió is ritkaságszámba ment? Nem emlékszem, hogy „dobozos” rádiója valakinek is lett volna közvetlen környezetemben, az utcánkban. Esetleg fülhallgató. (Apám persze, megtalálta a módját, hogy esténként rádiót hallgasson. Hogy mit mond Moszkva, mint mond London?)

Kukoricatörésre gyűltek össze a részesek a Hornyák-féle tanyán, késő este munka és vacsora után szokásos helyükön, az istállóban vackoltak meg maguknak. Fáradtak voltak ugyan, de alvás előtt jólesett egy kis beszélgetés. Mint gyerekeknek az esti mese. Én persze apám mellett feküdtem, vele egy pokróc alatt. Egész nap vágtam ugyan a szárat, mégse nyomott el a fáradtság és az álom: tiszta fül voltam. A gyermek számára nincs (vagy nem volt) nagyobb élvezet annál, mint a felnőttek történeteit hallgatni. Az istálló másik felében, a lábunknál, a lovak jóízűen röffengettek, ropogtatták a szénát, a nyitott istállóajtón sejtelmesen bevilágított a hold, szalmavackukon a részesek pedig a közelgő háború veszélyeit latolgatták. Jómagam úgy füleltem apám mellett, mintha az a lehetséges háború nem hogy közelegne, de mintha máris itt dübörögne a tanyaudvaron. Ennek a rémétől hátrálva, mind közelebb húzódtam apámhoz.

Végül szinte már hozzátapadtam, s keserves zokogásban törtem ki. Csak nagy nehezen tudtam kinyögni, mi a bajom. „Ugyan már, nem lesz háború, mi csak beszélgetünk róla. Nem olyan könnyű máma háborút kirobbantani, fiam” – próbált lecsillapítani. Ezt olyan meggyőzően mondta, mint amikor a rám törő halálfélelem miatt estem pánikba: „Fiam, nem lehet olyan könnyen csak úgy meghalni.” Megnyugodtam, mert elhittem neki, amit mondott, ahogy mondta.

A következő év tavaszán, húsvét vasárnapjára virradva boldog sietéssel édesanyám rázott fel álmomból. „Gyorsan kapjátok össze magatokat! Szaporán!” Ez nekem meg az alig ötéves öcsémnek szólt. Ez az utóbbi még ki se törölte szeméből az álmot, álomittasan nézett körül: „Mit hozott a nyuszi?” „Majd meglátjátok, mit hozott, csak gyorsan!” – sürgetett főleg engem, mert az öcsémet ő kezdte lázas kapkodásában öltöztetni.

Nem tudtam hova lenni a csodálkozástól: édesanyámat én még ilyen izgatott állapotban nem láttam. Mi történhetett? Valami nagy, váratlan öröm érhetne, ami alig tud megférti a szívében, s azért sürget bennünket az öltözködésben, hogy ezt a kicsorduló örömét minél előbb megoszt-hassa velünk.

Édesanyám soha politikával nem foglalkozott, talán még a szónak az értelmét se fogta fel, annyira nem érdekelte a politika. Arról se ejtett soha még egy szót se, hogy magyar. Hiszen ez annyira természetes volt számára, mint az, hogy lélegzik. Szeretett volna magának egy hajlékot, amit a sajátjának mondhat, szeretne volna, ha az ura egy kicsit jobban iparkodik ennek a hajléknak a megszerzésében, valamint azt, hogy a gyerekei ne rekedjenek meg az iskola negyedik osztályánál, mint ő, hanem tanuljanak. Benne ez a vágy erősebb volt, mint apámban, aki úgy gondolta – hitte! –, hogy az a szép, új világ, amelynek eljövételét anyagi türelemmel várta, mindent magától és egy csapásra megold.

Anyám ezzel szemben csak a saját tíz körmében bízott, ettől, meg élete párja tíz körmétől várta felemelkedésüket. Álmaiba, terveibe nem kalkulált be semmiféle rendszerváltozást. Ez annyira közömbös volt számára, hogy apám meg se kísérelte őt „megagitálni”. Morzsolgatták életüket egymás mellett, meghagyván ki-kit a maga hitében. (Apám például soha még csak egy szóval se, egy szemrehányó pillantással sem rótta fel a feleségének, hogy templomba járó. Még közvetlenül a háború utáni években sem; nem tartott attól, hogy esetleg megjegyzik az „elvtársak”: „Németh elvtárs, a maga felesége még mindig a papok reve-rendáján lóg?” Vagy: „Nem tudtál odahatni, hogy a fiadat ne *azok*

bérmálják meg?” Ha apámtól esetleg számon is kértek az „elvtársak” hasonló dolgokat, ő ezeket az ügyeket „nem hozta haza”, sem a fiait, sem a feleségét nem próbálta meg a saját politikai meggyőződése mellé állítani.)

Ebben a pillanatban azonban még nincs vége a háborúnak, amikor majd apám szívéből nagy kő esik le: nem kellett többé attól tartani, hogy a kakastollas csendőrök újból kezelésbe vehetik. Ebben a pillanatban ezerkilencszáznegyvenegy húsvét vasárnapja van, lévén hogy a húsvét ünnepe mindig vasárnapra esik. Édesanyámat szemmel láthatóan mégsem ez hozta oly lázas izgalomba, hanem ennél jóval nagyobb és jelentősebb esemény, amely nem ismétlődik meg minden esztendőben.

Bejöttek a magyarok!

Kézen fogva magával ragadott bennünket, s futott velünk végig az utcán, futott le a nemzetközi út mellé, amelynek mindkét oldalán már ott szorongott, sírt, lelkesedett s éljenzett az egész falu.

(Ennél nagyobb s lélekemelőbb ünnepet azóta sem láttam s éltem át. Ezt az ünnepet nem szervezte meg senki, de nem is kellett megszervezni: huszonkét éve várt rá reménytelenül, el-elcsüggedve vagy reménykedve a falu népe. Ennek oka egyetlen rövid mondatba belefér: a királyi Jugoszláviában a magyarok – más nemzeti kisebbségekkel együtt – jogfosztottságban éltek. Ezt még a politika iránt teljes közömbösséggel viselkedő édesanyámnak se kellett magyarázni: a saját bőrén érezte. Ezért élte át a falu színmagyar lakossága a „magyarok bejövetelét” feltámadásként. Ha esetleg a dolog magyarázatra szorulna annyi év távlatából is. Meg azért, mert azon a napon nem az arabusok jöttek be, de még csak nem is a hottentották, hanem azok, akikkel – legalábbis úgy hitte abban a pillanatban minden falubéli – szót tudott érteni. Annál az egyszerű oknál fogva, hogy azok, akik megérkeztek, meg azok, akik könnyes szemmel és tárt karokkal várták őket, egyazon nyelvet beszéltek.)

A bevonuló honvédok meg az éljenző sokadalom láttán természetesen engemet is magával ragadott a lelkesedés. Annál lesújtóbb és megemészthetlenebb volt számomra az, amit még ugyanaznap hallottam apám szájából. Pedig halkan mondta, s inkább csak magának szánta, mint a közelében lábatlankodó fiának: „Nehogy most is cseberből vederbe essünk!”

Fel se foghattam akkor még ésszel: azon kevesekhez tartozott, aki nem a „magyarokat” várta, hanem hű tanítványhoz és csendes igehirdetőhöz illón az „oroszokat”, nem az impériumváltozástól remélte sorának és sorstársainak, az elnyomottaknak és kisemmizetteknek a jobbra fordulását, hanem a forradalmi változásoktól. Ezt pedig csakis az oroszok hozhatják el, mégpedig a világ minden proletárjának a számára.

Mert rendszeres újságolvasó volt, a *Függetlenséget* vásárolgatta, a háború vége felé egy nem tudom, honnan szerzett lepedőnyi Európa-térképen jelölgette magának nyilakkal, zászlócskákkal, mint a tábornokok, az orosz front közeledését. Ahogy ezt az akkori újságírózsargon nevezte: „a németek tervszerű visszavonulását”. Ő értette ezt a zsargont, és nagy elégtétellel – meghurcolták vallásáért – és kárörömmel vette tudomásul.

Azonban most még csak negyvenegy ösze, alig fél éve vonultak be a magyarok.

Keresztanya emlékezete őrizte meg az alábbiakat:

„Apád elvitték a csendőrök a kukoricaföldről. (Nem vitték el, csak üzentek érte, hogy jelentkezzen a rendőrlaktanyán – a szerző megjegyzése.) A csendőrlaktanya a Szőke-féle házban volt, rögtön, ahogy megtudtam, mi történt, siettem megérdeklődni, hol van apád. A kakastollasok velem nem gorombáskodtak, de nem is mondták meg, hol tartják fogva a rabokat. Ekkor elindultam a községházára, hát apád ott ül az udvaron, s amikor észrevesz, int, majd körülnéz, hogy látja-e valaki, hozzám siet, s odasúgja: vigyek be neki egy kis enivalót. Ez már alighanem a megveretésük után történt, mert nagyon ellátták a bajukat a csendőrök, amikor vallatták őket. De ezt csak később, a Sárgaházból való szabadulásuk után tudtuk meg. No, hazaloholok, vágtam sonkát, szeltem kenyeret és bevittem neki. Egyszer halljuk, látta valaki, hogy vonaton Szabadka felé vitték őket. Hát akkor gyérünk mi is utánuk! Anyád, a Péter meg én. Öregapád beszélt rá, hogy én is menjek, megfizeti az útiköltséget. Hát elindultunk. Utoljára akkor jártam Szabadkán, amikor ott szolgáltam. Még lánykoromban. Rég volt. Hát a törvényszék körül ólálkodtunk. Egyszer hozzánk szegődik egy úrfurma, sűgva megkérdezi, hogy kit keresünk. Mondom neki. Mert szegény anyád idegességében meg se tudott szólalni. Menjünk be az épületbe, magyarázza az úrféle, a folyosóról lelátunk a börtönudvarra, lent sétálnak a rabok. Hátha meglátjuk köztük azt is, akit keresünk. De legyünk óvatosak, ne keltsünk feltűnést. Jó. Bementünk, de anyád még lépni is alig mert. Én meg biztattam, hogy szedje össze magát. De hát nekem se volt mindegy!

Mégis besompolyogtunk, lopva lenéztünk a folyosó ablakából a börtönudvarra, ott csakugyan rabok sétáltak, ahogy az az úrféle mondta, de apádat hiába kerestük köztük a szemünkkel. Ki vissza az utcára. Újra ott van mellettünk az az úrféle. No, meglátták? Nem. Nem volt köztük. Akkor menjenek a Sárgaházhoz ott a nagypostánál, hátha ott lesznek. De senkinek el ne árulják, hogy én küldtem oda magukat! Úgy gondoltam, hogy ez az úrféle valami kommunista lehetett. Odaérünk, hát a posta előtt csendőrök, intenek, hogy tilos ott mászkálni. Valahogy mégis besodródunk a Sárgaházba. Anyád, szegény, most is csak lábujjhegyen mer járni. Fél is, ideges is. Odasúgja nekem, hogy pisilhetnékje van. Rámordulok: tartsd vissza! Bekeveredünk egy irodába, megmondjuk, mi járatban vagyunk, azt mondja egy úr, jöjjünk vissza tizenegy órakor. Jaj nekem, gondoltam magamban, Jóska szopós, mikor kerülünk haza?! A déli vonatot most már nem érjük el. És mikor lesz még tizenegy óra! Hogy gyorsabban múljon az idő, kimegyünk a rongypiacra. De most már mindnyájan idegesek vagyunk, nem várjuk meg a tizenegy órát, vissza a Sárgaház elé. Ott már új őrség. Nem bánom én, bemegyek! Anyád meg a Péter kint maradnak a trafikosbódé mellett. Az irodában is másik ember! Megkérdezi, ki nekem a keresett személy, meg a másik kettő, Zsadányi Pál és Frindik Péter. Megmondom. Németh János az édesbátyám, a másik kettő meg a bátyám barátja, szintén hegyesiek. Itt van a bátyám felesége is, meg az öcsém, de ők kint várakoznak az utcán. Rendben van, mondja, ha hoztak az embereknek fehérneműt, hagyják itt. Meg ha van kevés pénzük a tisztálkodásra, azt is itt leadhatják. Nagy örömmel szólok anyádnak. Örömmel, hogy megtaláltuk őket. És hogy mit mondott az irodában az ember. Anyádnak jut eszébe, hogy a szennyest, ha lehet, adják ki. Sietek vissza be az épületbe. A kapu alatt nagy pinceajtó. Követem a tisztviselőt. Kinyitja a nagy vasajtót, fülledt meleg csapja meg az arcomat, a pince tömve emberekkel. A tisztviselő beadja a csomagot, megmondja, kinek szól, meg azt is, hogy a szennyest várjuk. Nemsokára ott is van a kezemben. Csakugyan apádé, anyád rögtön megismerte. No, legalább most már biztos tudjuk, hogy itt vannak. Itt vannak Szabadkán, a Sárgaházban. A fehérneművel együtt tíz vagy száz pengőt is átadtunk a tisztviselőnek. Nem emlékszem már, mennyit. Nem nagy összeg lehetett. Elég az hozzá, apád mesélte már idehaza, szabaddulása után, hogy az összegből, ami megmaradt, apádnak az a tisztviselő az utolsó paráig visszaadta. Ilyen becsületes ember volt.”

Édesapámat negyvenegy őszén „vitték el”, s a következő év elején szabadult. Míg ő a Sárgaházban ült, édesanyám tojásfelvásárlási enge-

délyért folyamodott a hatóságokhoz (valamiből élni kell megcsonkított családjának), s ezt az engedélyt, annak ellenére, hogy a kommunista-gyanús férje a hírhedt Sárgaház „vendége” volt, minden huzavona nélkül megkapta. Érdekes módon nem a „hatalom” tört borsot az orra alá, hanem a falu akkori fő tojás- és baromfifelvásárlója, tartva a „konkurenciától”. Ez a „borstörés” abban nyilvánult meg, hogy a fölvásárló – különben is csúfolódó természetű, gőgös ember volt – édesanyámat úton-útfélen kicsúfolta, kigúnyolta. Sőt a füle hallatára, a vevők előtt a piacon! Annál inkább fáj ez neki, mert képtelen volt hasonló módon visszavágni. A „tojásszedéssel” mégsem hagyott fel, hiszen ehhez szabályos engedélye volt, s ez volt akkoriban az egyetlen jövedelmi forrása. Különben igencsak a kezére állt ez a munka; aznap például, amikor apám szabadult, teli ruháskosár tojást – több ezer darabot – gyűjtött össze, s kétszeres boldogsággal cipeltük haza a havas, csúszós utcán. Egyrészt, hogy ilyen sokat sikerült összeszednie, különösen pedig azért, hogy apám ismét itthon van. Valószínűleg ennek az utóbbinak örültünk a legjobban. Több volt ez örömnél – boldogok voltunk. Majd kiszakadt a karom, oly súlyos volt a teher, mégis röpülni tudtam volna. „Nem baj, ha elesünk és kiborul a kosár, most már újra együtt vagyunk” – tört ki belőlem a hangos ujjongás. „Ne bolondozz, te – intett le anyám –, meghalnék bánatomban, ha fölborítanánk a kosarat!”

Aznap reggel még az ágyban voltam, aludtam, amikor hideg, hószagú kabátjával rám hajolt apám. Alva, félálomban is tudtam, hogy ő érkezett meg. Belecsimpaszkodtam a nyakába, s percekig nem tudtam elengedni . . .

No, az oroszok, ha kissé lassan, lomhán is, mégiscsak ideértek. Kivárta apám az annyira várt fordulatot. Mondhatnám: lepedőnyi Európa-térképén addig „nyilazta, zászlócskázta” a frontvonalat, hogy az végre elérte Kishegyes határát. Kelet felől, tehát a Moholi úton, mintegy a mellékbejáraton özönlöttek be a faluba. Hálából a falu új vezetősége később a Vörös Hadseregről nevezte el ezt az utcát, amit néhány év múltán a Jugoszláv Néphadsereg utcára változtattak. Mert, ugye, a Történelem néha egészen közvetlen módon avatkozik be a dolgok alakulásába. (Máskor viszont elszunyókál a Történelem; mert az az utca még a mai nap is a Jugoszláv Néphadsereg nevét viseli, holott ilyen hadsereg nem létezik többé. De ne irritáljuk a nagybetűs hamisítót, addig jó, míg szunyókál.)

Szóval azon a régi októberi délutánon megérkeztek az oroszok. Mint mondám, nem a főbejáraton jöttek, hanem a mellékbejáraton, s úgy, mint a tenger árja. De nem úgy, ahogy szegény apám várta őket:

megrakodva mindenféle jóval, mint a mesében. Nem bizony. Ezzel szemben jöttek, özönlöttek rongyosan, elcsigázva a hosszú úttól. S ami első látásra még nem volt észlelhető: tetvesen. Győzőként vert seregek benyomását keltve. S megérkezésükkor az első dolguk nem az volt, ahogyan azt kisszámú híveik gyerekes naivitással megálmodták, hanem mint afféle erdei zsványok, elkötötték a gazdák lovait (igaz, cserébe hagyva fáradt, hosszú szőrű, ám kicsiny lovaikat), fegyvereikkel kiliggatták a boroshordókat, s utcákon, kerteken át üldözték a hajadonokat, menyecskéket, asszonyokat. Csakugyan, mintha beigazolódott volna az, amit a németek terjesztettek róluk: meneküljön, ki merre lát, mert barbárok jönnek. Ezzel szemben apám tudni vélte: a tűzvonalba a mindenféle csőcseléket, szemét embereket dobták be, hogy megkíméljék az értékeseket. Majd meglátjátok, ha bevonulnak az igazi vöröskatonák!

S mert ezek később se igen akartak mutatkozni, megérkeztek a partizánok. Ők már a főbejáraton vonultak be, Szekics irányából. Diadalmasan, az igazi győztesek göggyével. Nem liggatták ki a maradék boroshordókat, nem erőszakolták meg az elcsípett lányokat. Mert el se csípték őket. A falunkat arra se méltatták, hogy megálljanak, körülnézzenek benne. Minek, gondolhatták magukban; már szőröstül-bőröstül úgys újra a miénk.

A „partizánoknak” másra volt gondjuk. Már azt hitte a falu, hogy emberáldozat nélkül ússza meg a frontátvonulást, amikor híre futott, hogy összeszedtek vagy nyolcvanhárom helybéli lakost, s a topolyai fogolytáborba szállították őket. Apámék akkor már a Sárgaházat megszenvedett s egyéb meghurcolt társaival és elvtársaival valamiféle helyi „hatóságként” a községházán ütötték fel főhadiszállásukat („hatalommal” nem rendelkeztek, hiszen a katonai közigazgatás volt a tényleges hatalom), s a hírre, ami igaznak bizonyult, összedugták a fejüket: hogyan menthetnék ki s hozhatnák haza az elhurcolt embereket? Kivételem nélkül ismerték őket, s tudták róluk, hogy ártatlanok. Sajnos, a krónikás mind ez ideig nem járt utána, hogyan sikerült az elhurcolt embereket kimenteniük, hazahozatniuk. Elég az hozzá, hogy ez mégis sikerült. Pedig a krónikás is csak utólag szerzett tudomást róla, mily kegyetlen idők szakadtak ránk azokban a hetekben és hónapokban. Csak mostanában jutott a fülébe például, hogy azon az „ellentmondásos” őszön a saját szülőfalujában is megásattak egy nagy gödröt, állítólag azt mondván az ásókkal, lapátokkal kivezényelt embereknek, hogy ott lesz egy új kenderáztató. Nem tudni, ki hitte el ezt közülük, hiszen a kendergyár a falu ellenkező szélén állt. A nagy gödörösás után fél évszázaddal is csak

sejteni merik a maradék emlékezők: „nálunk is készültek valamire a partizánok”.

*

Apám szívvel-lélekkel állt a kialakulóban lévő „új világ” mellé, szolgálatába. A költővel együtt ő se így várta az oly régen várt fordulatot, de hitte, hogy most már az lesz, amit „mi akarunk”. Hitét nem váteszi erejű versek táplálták, hanem többek között az új „hittankönyvek” is; a Szikra kiadásában frissen megjelent piros fedelű brosúrák, például ez: „Miért erős a szovjetállam” stb. Jóllehet most olvasásra alig maradt ideje: szinte éjjel-nappal „lent volt a faluban”. Mint aktivistának, természetesen részt kellett vállalnia a beszolgáltatás végrehajtásában is.

*

– Megírhatom-e, édesapám, annak a késő éjszakába nyúló népgyűlésnek tragikus történetét?

– Tudod, fiam, ez engem még haló poromban se hagy nyugton.

– Nem segítene-e valamelyest, ha végre ezt is kibeszélnénk magunkból?

– Ha már fölébresztettél, fiam, mondd, mi újság odafönt? Lassan harminc éve semmi hír felőletek. Milyen a világ nálatok?

– Cudar, édesapám; cudarabb már nem lehet.

– Talán akkor jobb is, hogy itt vagyok, ahol vagyok. Anyátokkal is már teljes a béke. Porom a porával, pora a porommal szétválaszthatatlanul elkeveredett. Szóval megvagyunk. Mondod, hogy nálatok cudar világ van.

– Igen, apám, de most nem ezért szólítottam meg. Én még mindig irkállok, jelenleg egy krónikafélét, s kétségek gyötörnek: elmondhatom-e, van-e jogom elmondani annak a régi népgyűlésnek a hiteles történetét. Tudja, amikor állítólag azt vágta a felbőszült „kulákok” arcába: „ha nem tudtok enni adni a gyerekeiteknek, verjétek őket a falhoz!” Így volt, apám?

Síri csend.

Újra szólítom: így volt?

– Én erről tinéktek soha nem beszéltem – szólal meg csakugyan síri hangon. – Azon az estén, ott a Dömötör-féle kocsmá nagytermében – ahol, emlékszel még, először kaptalak rajta, milyen mesteri mozdulattal pöccinted le égő cigarettád hamuját –, szóval ott, abban a nagyteremben mintha eleve készülődtek volna valamire az emberek. Nekem, fiam, erről még ma is, itt lent is ez a meggyőződés. Tudtam én, láttam én,

hogy nagyon elégük van már a beszolgáltatásból, nemcsak a kulákokat sanyargatták vele, már a nincsteleneket is. Úgy látszik, betelt a pohár, el voltak mindenre szánva. Én, fiam, senkinek a bajuszát meg nem téptem, nem vizeltem senki szájába, hallottam viszont, hogy ennél még komiszabb dolgokat is elkövettek a janicsárok, mert janicsárok is voltak köztünk. Amit most mondok neked, arról én már odafönt sokat elgondolkoztam, sajnos, nem a történetek előtt, hanem már utána. Amikor már a történeteket nem lehetett visszacsinálni . . . Hallasz te engem? No. Nem a meggyőződés, a fejem irányított már engem, hanem a hitem, a vak hit, amitől téged is, utólag, innen, óva intelek. Olyan ilyenkor az ember, mintha leinná magát a sárga földig. Az ország lakossága csakugyan éhez, ti meg elrejtitek, a trágyadombba elássátok az ételmezt? Olyasmiről kellett őket meggyőzni, amiről nem lehetett: vegyétek ki a szátokból az utolsó falatot, és adjátok oda az éhező országnak! Elsőbbet nem az éhező gyerekeinknek? Azokat, ha nem tudtok mit adni nekik, verjétek a falhoz! Alig várták, hogy ezt, valami ehhez hasonlót, az arcukba vágjak. Mintha épp erre vártak volna: a gyűlésterem egyszerre lángra lobbant. Készülhettek erre, s nekem is rossz előérzetem volt már a gyűlés megkezdése előtt. Még meg se nyitottuk a gyűlést, izzásig hevült a kocsmá levegője. Jelen volt egy levitézlett községi jegyző is, fölszerelve írógéppel. Abban a pillanatban, ahogy elhangzott az az istenkáromló, falhoz verő szavam, többé nem én, a tömeg uralta a termet, és máris kattogni kezdett, mint egy gépfegyver, a volt jegyző fürgé ujjai alatt az írógép. Felvetették vele, mi az, hogy felvetették, ő ajánlkozott, hogy azon melegében hiteles jegyzőkönyvet vesz fel. Engem meg halálosan megfenyegettek: ezért még lakolni fogsz! Nem is tudom, hogy keveredtem haza azon az elborult éjszakán; elgondolhatod, hogy nem volt mindegy.

– Szóval így történt?

– Talán így – válaszolta.

– Akkor hát megírhatom?

– De azt is tedd hozzá, hogy a történetek után is otthon maradtam, nem bujdosztam el; földi életem végéig hordtam a homlokomon annak az éjszakának a bélyegét; ha úgy tetszik, azok között próbáltam a vétkemet levezekelni, akik között elkövettem. Ha ez egyáltalán mentségemül szolgálhat.

– Még valamit, édesapám!

De a vonal hirtelen megszakadt. Síri csend süvített benne. S többé hiába próbálkoztam . . .

Így történt? – kérdezem magamtól, ki tudja, hányadszor, e síri telefonbeszélgetés után is. Nekünk, gyerekeknek, idefönt csakugyan nem beszélt róla. A feleségének vajon elmondta-e legalább a saját „verzióját”, mert a másokét, az ott jelenlévőkéét és a jelen nem lévőkéét is másnap már sisteregve terjesztette a falu. Ő ha nem is mondta el itthon, hazahozta magán és magával ama drámai „népgyűlés” minden iszonyatát. S amit abban a pillanatban élete párja nem olvashatott le az arcáról, csak sejthette a bajt, másnap már hallhatta, mi történt az este a Dömötörnél. És próbálta magában megemészteni a megemészthetlent.

A hatalom apámat természetesen elejtette, kihullajtotta, kiséperte kötényéből. A történetek másnapján átvitték Topolyára, a járási székhelyre, s ott is felvettek az „esetről” egy jegyzőkönyvet. Annyi kímélettel voltak azért iránta, hogy egy revolvert csúszattak a zsebébe: „Ha éjnek éjszakáján mégis mégtámadnának a kulákok, legyen mivel védekezned.” Nem sokáig hordhatta, rejtegethette azonban ezt a számára is olyannyira idegen gyilkot, mert a faluban a kedélyek lassan lecsillapodtak.

Sokat tűnődtem magamban: hogyan tudott ezzel a súlyos váddal és önváddal élni azok között és önmagával, ahol és aki, talán egy másik énje, ezt az iszonyatos valamit, mert megfelelő szó sincs reá, embertársai arcába vágta? Keresett, talált-e rá mentséget, magyarázatot? Az ember önmagát fel nem oldozhatja elkövetett vétkei alól.

És a „falu”, az emberek felejtettek-e, megbocsátottak-e? Apám az „események” után se vált emberkerülővé, úgy járt-kelt közöttük, mint azelőtt. Csupán „rendetlenkedő” szívére panaszkodott egyre gyakrabban, de ezt mindig a kakastollas csendőrök számlájára írta, akik annak idején félholtra verték, ezzel szemben édesanyám egyértelműen a mértéktelenül fogyasztott cigaretták számlájára: „Te már nem is szívod azt a rohadt cigarettát, hanem eszed!”

A temetésén sokan megjelentek, megtelt az udvar, a ház eleje embeerekkel, ott voltak a falu vezetői is. A koporsó mellett épp szemben álltam ezekkel az utóbbiakkal, jószerivel gyerekkori barátaim, ismerőseim voltak. Közöttük volt természetesen a párttitkár is, jöllehet apám már rég nem volt párttag. Így hát pappal temettük. Hiszen pap keresztelte, miután megszületett, pap áldoztatta, miután meggyónt, az oltár előtt kötöttek házasságot, s felnőtt korában is olykor betért a templomba, utoljára alighanem akkor, amikor negyvenkettőben a Sárgaházból szabadult az ügyész eme útravalójával: „Remélem, ha innen hazatér, az első útja a templomba vezet, de jót tenne magának, a családjának és a

nemzetének is, ha legalább vasárnaponként ott rendesen megjelenne.” (Apám a Sárgaházból való szabadulása után – hat hónapot töltött ott, rémséges dolgokat mesélve az ott látottakról és átéltekről – néhányszor meg is mutatta magát a nagymisén.) Ott álltam most a koporsója mellett, s tudtam, elérkezik hamarosan a pillanat, amikor ott a falu vezetőségét és a párttitkárt leszámítva mindenki keresztvetésre fogja emelni a kezét, az itt megjelent fél falu, a rokonság, az öcsém, a feleségem. Vajon az én jobbam tesz-e ilyen mozdulatot? A gyászban, apám lezárt koporsója mellett ez foglalkoztat, ez a gondolat gyötört. Mit tegyek? Hiszen ebben a szomorú gyülekezetben mindenki sejtí, a falu vezetősége meg éppenséggel tudván tudja, ki vagyok, mi vagyok. És én most melyiket tagadjam meg: a Pártot, a Teremtőt, a Megboldogultat? Nem volt mindegy. Csakugyan úgy éreztem, a Párt rajtam tartja most a szemét, mintha csak tudná, miféle kétségek gyötörnek. De vajon a falu nem tartja-e rajtam a szemét? És a jó isten? Itt nem lehet nem színt vallani! Magasságos Ég! A pap máris emeli a szentelőjét, a permetéből nem csupán a koporsóra, de az arcomra is jut, mire a jobbomat a homlokomhoz, két vállamhoz, majd a szegycsontomhoz szorítom ama belső parancs sugallatára, hogy most Embertől veszünk végső búcsút, Embertől, aki esendő volt ugyan életében, mint mi magunk, de egy porszemnyit mégis a Teremtő Fiához hasonlatos abban a törekvésben és tiszta hitében, hogy tenni próbált valamit a megalázottakért és megszorítottakért. (Ha meghurcoltatásán és megveretésén kívül mást nem is ért el.)

Édesanyám ekkor már kilenc éve halott volt. Ha Reá gondolok, mindig azt a nyári délutánt látom, amikor már a családját megebédeltette, az asztalt lebontotta, elmosogatott, a konyhát felseperte, az újra leterített asztal közepére pedig odaállította nagy, füles, közös ivópoharunkba a vizet. A friss ivóvíz gyöngyözött a pernyével csillogóra tisztított pohárban. Ezáltal, így, fölsöprögetve, az asztal közepére állított pohár vízzel, a beáramló nyári délután fényében a szabadkéményes konyha immár nem egy nyomorúságos lyuk benyomását keltette bennem, hanem egy kápolna tiszta szentélyét. A leterített családi asztal a közepén a pohár vízzel volt benne az oltár. A házioltár.

Tudtam, hogy ezt a csodálatos varázslatot édesanyámnak köszönhetem. Miután a konyhát így rendbe tette, tiszta vizet öntött a nagy lavórba is, s kitette a gangra, hogy a víz meglangyosodjék a délutáni napon. A lavórban a víz az alig érzékelhető fuvallattól, avagy a föld titokzatos döngésétől meg-megremegett, oly finoman, hogy ezt nem is annyira a víz felületéről lehetett leolvasni, mint inkább a gang mennyezetére tükröztetett visszfényről: arról a hatalmas aranytallérról, amelyben ha eszembe jut, mindig anyám mosolyát látom.

Mosolya mintha egy gyémánttisza könnycseppen tört volna át.

S miután már a lavór víz is a helyére került a délutáni napfényben úszó gangon, fogta a fejteni való mákot, avagy a füzérbe fonandó fokhagyamacsomót, s a kontya alatt megkötött nyári fejkendőjében ment ki az utcára a megszokott fa hűvösébe, ahol majd nemsokára megjelennek a szomszédasszonyok is a szintén fejteni való mákfejekkel, babbal, miegymással, hogy még társalgás, pletykázás közben se álljon a kezük, hogy még akkor se tétlenkedjenek. Felettük a szelíd nyári égbolt ontotta mérhetetlen fényét, béke volt, s én, a gyermek, úgy oldódtam fel ennek a nyári délutánnak a békéjében, hogy bizonyos voltam benne: a világ mindig ilyen kerek és tökéletes marad, amilyenek ebben a boldog révületben mutatta magát.

Édesanyám állandó jelenléte, sugárzása elegendő és megnyugtató biztosíték volt ehhez.

Valahol most is ott üldögél asszonytársaival a porcfüves falusi utcán a papsajtok között egy eper- vagy akácfa puha árnyékában, örökös nyár van, mindent betölt a szemmel be nem fogadható fénye s füllel fel nem fogható szüntelen muzsikája, nyár van, anyám fejti a mákfejeket, mind-egyiket külön megkopogtatván a kés fokával, hogy egy szem, nem sok ugyan, bennük ne maradjon. Felettük a nagy, beláthatatlan, mozdulatlan napszítta kékség. Az Isten fakuló szeme.

